

М. М. Почтовийкандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОБ'ЄКТ ЯК СИСТЕМОУТВОРЮЮЧИЙ ЕЛЕМЕНТ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 126-1 КК УКРАЇНИ

З кожним роком актуальність проблеми домашнього насильства зростає. Це зумовлено, зокрема, соціально-економічними, військово-політичними, а останнім часом і санітарно-епідемічними факторами. Проте значна кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 126-1 КК України вказує на відносну поширеність домашнього насильства та тенденцію до зростання. Що в свою чергу потребує наукових досягнень, як кримінологічних, так і кримінально-правових. Домашнє насильство в Україні, на відміну від сусідніх країн, криміналізовано порівняно недавно. Насамперед це пов'язано з тим, що домашнє насильство безпосередньо пов'язане зі статтю. І бере свій початок з Європейського Союзу. Отже, запровадження європейських цінностей в українське законодавство цілком справедливо можна віднести до політичної партії п'ятого Президента України «Європейська Солідарність». Так, під час керівництва останнього було прийнято Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. Що в свою чергу призвело до прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством» від 6 грудня 2017 року. № 2227-VIII. Зрештою, домашнє насильство в Україні було криміналізовано як систематичне фізичне, психологічне чи економічне насильство. Таким чином, у результаті дослідження об'єкта як системоутворюючого елементу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, маємо можливість стверджувати, що безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 Кримінального кодексу України є суспільні відносини у сфері фізичного та психологічного здоров'я чи економічного добробуту особи. Свобода та особиста недоторканність можуть бути додатковим факультативним предметом. Поряд з об'єктом домашнього насильства законодавець виділяє потерпілого, закріплюючи в диспозиції статті останнього, як обов'язкову ознаку об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України. Таким чином, відповідно до диспозиції ст. 126-1 Кримінального кодексу України фізичне, психологічне чи економічне насильство може бути вчинене лише щодо окремого переліку осіб. Зокрема, до яких законодавець відносить подружжя, яке перебуває у родинних або близьких стосунках. Найбільш широкий перелік осіб, на яких поширюється дія досліджуваного кримінального закону, передбачено ч. 2 ст. 3 Закону України «Про запобігання та протидію насильству в сім'ї» від 07.12.2017 № 2229-VIII.

Ключові слова: об'єкт, домашнє насильство, кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність, потерпілий.

Постановка проблеми. Актуальність питання домашнього насильства з кожним роком все більш зростає. Це зокрема зумовлюється соціально-економічними, воєнно-політичними, а останнім часом санітарно-епідемічними чинниками. Разом із тим, значна кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень передбачених ст. 126-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України) свідчить про відносну поширеність домашнього насильства та схиль-

ність до зростання. Що в свою чергу потребує наукових доробків, як кримінологічного так і кримінально-правового характеру, зокрема.

Необхідно відзначити, що переважна більшість публікацій які стосуються дослідження домашнього насильства присвячені все ж таки адміністративним та кримінологічним аспектам. В той же час це не дає підстав стверджувати, що домашнє насильство не розглядалось у інших наукових напрямках. Так, до

науковців, як досліджували домашнє насильство у кримінально-правовому аспекті можна віднести: О.М. Біловола, О.С. Бондаренка, А.А. Вознюка, О.О. Дудорова, К.В. Катеринчук, С.В. Мирославського, М.І. Хавронюка, О.М. Храмцова, С.В. Щербака та інші. Однак, віддаючи данину зазначеним науковцям, дослідження об'єкту кримінального правопорушення передбаченого ст. 126-1 КК України знайшло своє відображення тільки в окремих його аспектах. Що в свою чергу зумовлює актуальність подальших наукових досліджень.

Мета статті полягає у дослідженні об'єкту домашнього насильства, як системоутворюючого елементу складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 126-1 КК України.

Виклад основного матеріалу. Домашнє насильство в Україні, на відміну від сусідніх держав, було криміналізовано відносно нещодавно. Це в першу чергу, пов'язано з тим, що домашнє насильство безпосередньо пов'язане з гендерним питанням. І своїми витокami виходить з Європейського Союзу. Таким чином, впровадженню в українське законодавство європейських цінностей цілком справедливо можна завдячувати політичній партії п'ятого президента України «Європейська солідарність».

Так, під час керівництва останньої було прийнято Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII. Що в свою чергу зумовило прийняття Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII. В кінцевому результаті чого, в Україні було криміналізовано домашнє насильство, як систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства.

Якщо звернемо до тексту КК України, то ст. 126-1 наразі виглядає наступним чином: «Домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. Карається громадськими роботами

на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років» [1].

З цього виходить, що кримінальна відповідальність за домашнє насильство, як суспільно небезпечне діяння може наставати тільки у випадку наявності складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 126-1 КК України. Отож, необхідно зробити невеликих екскурс до тлумачення складу кримінального правопорушення.

Як відзначає В.В. Сухонос визначення кримінального правопорушення (як легальне, так і доктринальне) вказує на юридичні і соціальні ознаки, що притаманні останньому. Ці ознаки (протиправність, суспільна небезпечність, винуватість та караність) дають можливість відокремити злочинне діяння від інших правопорушень і діянь, які не є кримінальним правопорушенням. Окрім цього, продовжує зазначений правник, кваліфікація кримінальних правопорушень, якщо їх визначити у найбільш загальному вигляді як результат, – це фіксація тотожності ознак фактично вчиненого суспільно небезпечного діяння ознакам складу кримінального правопорушення. Тому, робить висновок науковець, для того, щоб виокремити із загальної кількості злочинних діянь певне кримінальне правопорушення (наприклад, крадіжку або вбивство, грабіж або дезертирство) існує особливо поняття складу кримінального правопорушення. Більше того, не можемо не погодитись, що таким чином, дослідження складу кримінального правопорушення є якщо не головним, то одним із найголовніших ядр теорії кримінального права [2, с. 19].

Разом із тим, цілком ґрунтовно зазначає В.П. Ємельянов, що у науковій та навчальній літературі склад кримінального правопорушення визначається як сукупність встановлених у законі про кримінальну відповідальність ознак, що характеризують суспільно небезпечне діяння як суспільно небезпечне. Тому, продовжує правник, за своєю суттю склад кримінального правопорушення – це наукова абстракція, законодавча модель суспільно небезпечних діянь певного виду, яка вмщує в себе всі найсуттєвіші, найнеобхідніші та типові ознаки конкретних діянь, визначених кримінальними правопорушеннями. Тобто склад кримінального правопорушення охоплює всю сукупність ознак, котрі відповідно до кримінального закону є достатніми для притягнення особи до кримінальної відповідальності. Поряд

із тим, неможливо оминати, на думку В.П. Ємельянова, що визнання того чи іншого діяння кримінальним правопорушенням відповідно до п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України є виключним правом Верховної Ради України, тобто законодавця. Тільки за такі діяння, які визнані кримінальними правопорушеннями, можливе притягнення до кримінальної відповідальності, оскільки законодавець у КК України встановлює вичерпний перелік складів кримінальних правопорушень. Окрім цього, наголошує науковець, це підкреслюється положенням ч. 4 ст. 3 КК України, згідно з яким застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонене [3, с. 62].

В підтвердження зазначеного вище, можемо процитувати В.О. Тулякова, що визнання складу кримінального правопорушення єдиною підставою кримінальної відповідальності означає, що лише в межах складу кримінального правопорушення можна розрізнити об'єктивні й суб'єктивні підстави кримінальної відповідальності. Враховуючи це, принагідно зауважує вчений, будь-яка спроба створити в теорії кримінального права які б то ні було особливі підстави кримінальної відповідальності, що лежать за межами складу кримінального правопорушення, практично означали б применшення значення складу кримінального правопорушення. Установлення складу кримінального правопорушення в цьому випадку ще не вирішувало б питання про те, винна чи ні особа у вчиненні кримінального правопорушення. Тим самим створювалося б теоретичне виправдання для всіляких порушень законності [4, с. 35].

Тобто, склад кримінального правопорушення в діянні (дії або бездіяльності) особи є єдиною підставою кримінальної відповідальності за кримінальним законодавством України. Враховуючи це, безапеляційним є твердження, що до складу кримінального правопорушення входять об'єктивні та суб'єктивні ознаки. До об'єктивних: об'єкт та об'єктивна сторона, а до суб'єктивних: суб'єкт та суб'єктивна сторона. Разом із тим, встановлення складу кримінального правопорушення починається із встановлення об'єкту кримінального правопорушення. Адже, саме об'єкт кримінального правопорушення, посідає центральне місце кримінального судочинства, і знаходиться під охороною кримінального законодавства.

Однак, перш ніж перейти до дослідження об'єкту складу кримінального правопорушення необхідно відзначити, що поняття складу кримінального правопорушення необхідно відрізнити від поняття кримінальне правопорушення. Це

в першу чергу виходить з того, що ці поняття хоча і взаємопов'язані, але відображають різні правові явища.

Так, А.А. Вознюк проводячи співвідношення цих понять відзначає наступне:

- ці поняття тісно пов'язані між собою, але не тотожні;
- у них різний набір ознак;
- поняття кримінального правопорушення конкретизується у формі окремих його складів;
- поняття кримінального правопорушення відповідає на питання, що є спільним для усіх кримінальних правопорушень, а поняття складу кримінального правопорушення – чим відрізняється одне кримінальне правопорушення від іншого;
- співвідносяться між собою як явище (конкретне кримінальне правопорушення) та юридичне поняття про нього (склад конкретного виду кримінального правопорушення);
- кримінальне правопорушення є конкретним актом поведінки особи, а склад кримінального правопорушення – юридичною абстракцією, його законодавчою моделлю, до якої залучені найбільш типові та суттєві ознаки певного виду чи типу останніх [5, с. 54].

Отже, зрозумівши відмінність поняття кримінального правопорушення від поняття складу кримінального правопорушення, необхідно відзначити, що хоча відносно об'єкта кримінального правопорушення час від часу і виникають дискусії, однак у теорії кримінального права вже є загальноприйняте визначення та тлумачення останнього.

Так, об'єкт (від лат. *objektum* – те, на що спрямоване діяння людини та її пізнання) кримінального правопорушення – це те, що знаходиться під охороною кримінального закону, те, чому воно заподіює шкоду. Саме в об'єкт (і ні у що інше) як своєрідну мішень влучає особа, вчиняючи (намагаючись вчинити) кримінальне правопорушення, хоч це і заборонено під загрозою покарання [6, с. 146]. Не вдаючись до плюралізму підходів та концепцій об'єкту кримінального правопорушення, які наразі наявні у кримінально-правовій науці, наголосимо, що ми під об'єктом кримінального правопорушення розуміємо в першу чергу суспільні відносини на які посягає суб'єкт.

Окрім цього, необхідно відзначити, що ми дотримуємося тих науковців і прихильники теорії поділу об'єктів по «вертикалі». Під час поділу яких, виділяють загальний, родовий та безпосередній об'єкти кримінального правопорушення.

Таким чином, зробивши невеликий екскурс до теорії складу кримінального правопорушення, можемо вже переходити до безпосереднього предмету нашого дослідження. Одними із перших хто в Україні звернув увагу на проблемні питання кримінальної відповідальності за домашнє насильство, як кримінально-правову категорію, були О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк.

Як зазначають правники, основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення передбаченого ст. 126-1 КК України є здоров'я і нормальний психологічний стан особи. Додатковим факультативним його об'єктом можуть виступати воля, честь і гідність особи, її психічна недоторканність [7, с. 68]. Однак, відповідно до ст. 126-1 КК України окрім здоров'я та нормального психологічного стану особи, законодавцем виділяється економічне благополуччя. Так, деякі науковці, зокрема О. Біловол, з метою додержання ключового принципу побудови Особливої частини КК України відповідальність за економічне насильство пропонують виключити із ст. 126-1 КК України та передбачити її в іншій кримінально-правовій нормі. Аргументуючи свої переконання наступними міркуваннями. Економічне насильство має доволі широкий перелік посягань, у результаті вчинення яких може бути завдана шкода доволі різним правам і свободам людини. Саме тому, правник переконаний, що найбільш прийнятним видається розміщення відповідного складу злочину в розділі V «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» Особливої частини КК України [8, с. 233]. Втім все одно, наразі законодавцем передбачено фізичне, психологічне або економічне насильство у диспозиції ст. 126-1 КК України, а тому їх необхідно разом відносити до безпосереднього об'єкту домашнього насильства, як системоутворюючого елементу кримінального правопорушення передбаченого ст. 126-1 КК України.

Поряд із об'єктом кримінального правопорушення прийнято розглядати предмет та потерпілого, відносячи останніх до факультативних його ознак. Якщо предмет виходячи із змісту диспозиції ст. 126-1 КК України відсутній, то потерпілий від злочину є спеціальним. Виходячи з цього, не можемо погодитись із думкою О. Біволола, що потерпілий є об'єктом домашнього насильства. Навіть якщо розглядаючи об'єкт кримінального правопорушення як соціальні цінності [8, с. 227].

Так, відповідно до диспозиції ст. 126-1 КК України фізичного, психологічного або економічного насильства може бути завдано лише окремому переліку осіб. Зокрема до яких законодавцем віднесено подружжя, які знаходяться між собою у сімейних або близьких відносинах. Найширший перелік осіб на яких поширюється дія досліджуваної кримінально-правової норми передбачено ч. 2 ст. 3 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII.

Так, дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству незалежно від факту спільного проживання поширюється на таких осіб:

- 1) подружжя;
- 2) колишнє подружжя;
- 3) наречені;
- 4) мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) та інший з подружжя (колишнього подружжя);
- 5) особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти;
- 6) особи, які мають спільну дитину (дітей);
- 7) батьки (мати, батько) і дитина (діти);
- 8) дід (баба) та онук (онука);
- 9) прадід (прабаба) та правнук (правнучка);
- 10) вітчим (мачуха) та пасинок (падчерка);
- 11) рідні брати і сестри;
- 12) інші родичі: дядько (тітка) та племінник (племінниця), двоюрідні брати і сестри, двоюрідний дід (баба) та двоюрідний онук (онука);
- 13) діти подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, які мають спільну дитину (дітей), які не є спільними або всиновленими;
- 14) опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, які перебувають (перебували) під опікою, піклуванням;
- 15) прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та прийомні діти, діти-вихованці, діти, які проживають (проживали) в сім'ї патронатного вихователя [9].

Ба більше, виходячи із системного тлумачення ч. 2 ст. 3 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII та ст. 3 Сімейного кодексу України подружжя вважається сім'єю не тільки на підставі шлюбу, споріднення тощо.

Таким чином, в результаті дослідження об'єкту, як системоутворюючого елементу складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 126-1 КК України маємо змогу

стверджувати, що безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення передбаченого ст. 126-1 КК України є суспільні відносини у сфері забезпечення фізичного та психологічного здоров'я або економічного благополуччя особи. Додатковим факультативним його об'єктом можуть виступати свобода та особиста недоторканість. Поряд із об'єктом домашнього насильства законодавцем виділяється потерпілий, закріплюючи у диспозиції статті останнього, як обов'язкову ознаку об'єкту кримінального правопорушення передбаченого ст. 126-1 КК України. Так, відповідно до диспозиції ст. 126-1 КК України фізичного, психологічного або економічного насильства може бути завдано лише окремому переліку осіб. Зокрема до яких законодавцем віднесено подружжя, які знаходяться між собою у сімейних або близьких відносинах. Найширший перелік осіб на яких поширюється дія досліджуваної кримінально-правової норми передбачено ч. 2 ст. 3 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII.

Перспективним напрямом подальших наукових пошуків, вважаємо дослідження наступного, але не менш важливого елементу складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 126-1 КК України – об'єктивної сторони. Адже, саме встановлення об'єктивної сторони домашнього насильства, надає можливість правоохоронним органам, найбільш повно та об'єктивно охарактеризувати суспільно небезпечне діяння.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс від 05.04.2001 № 2231-III / Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Сухонос В.В. Склад злочину: закон, теорія та практика : монографія. Суми : Університетська книга. 2018. 200 с.
3. Ємельянов В.П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. Харків : Право, 2018. 142 с.
4. Туляков В.О., Мирошніченко Н.А., Балобанова Д.О. Кримінальне право України. Загальна частина : текст лекцій: Закон. Злочин. Відповідальність. Одеса : Юридична літератури, 2014. 128 с.
5. Вознюк А.А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій. Київ : Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. 236 с.
6. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ : Ваїте, 2014. 944 с.
7. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М.І. Хавронюка. Київ : Ваїте, 2019. 288 с.
8. Біловол О. Проблемні аспекти визначення основного безпосереднього об'єкта складу злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 5. С. 227–234.
9. Про запобігання та протидію домашньому насильству в сім'ї: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/paran67#n67>.

Pochtovyi M. M. Object as a system-forming element of the criminal offense of the provided Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine

The urgency of the issue of domestic violence is growing every year. This is due in particular to socio-economic, military-political, and more recently sanitary-epidemic factors. However, a significant number of registered criminal offenses under Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine indicates the relative prevalence of domestic violence and the tendency to increase. Which in turn requires scientific achievements, both criminological and criminal law. Domestic violence in Ukraine, in contrast to neighboring countries, has been criminalized relatively recently. This is primarily due to the fact that domestic violence is directly related to gender. And its origins come from the European Union. Thus, the introduction of European values into Ukrainian legislation can rightly be attributed to the political party of the fifth president of Ukraine, European Solidarity. Thus, during the leadership of the latter, the Law of Ukraine «On Prevention and Counteraction to Domestic Violence» of December 7, 2017 № 2229-VIII was adopted. Which in turn led to the adoption of the Law of Ukraine «On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine to implement the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence» of December 6, 2017 № 2227-VIII. Ultimately, domestic violence was criminalized in Ukraine as a systematic act of physical, psychological, or economic violence. Thus, as a result of the study of the object as a system-forming element of a criminal offense under Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine, we have the opportunity to argue that the direct object of the criminal offense under Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine is public relations in the field of physical and psychological health or economic

well-being of a person. Freedom and personal integrity may be an additional optional subject. Along with the object of domestic violence, the legislator singles out the victim, enshrining in the disposition of the article of the latter, as a mandatory feature of the object of a criminal offense under Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine. Thus, in accordance with the disposition of Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine physical, psychological or economic violence can be inflicted only on a separate list of persons. In particular, to which the legislator refers to spouses who are in a family or close relationship. The widest list of persons covered by the criminal law under study is provided for in Part 2 of Art. 3 of the Law of Ukraine "On Prevention and Counteraction to Domestic Violence" of December 7, 2017 № 2229-VIII.

Key words: *object, domestic violence, criminal offense, criminal liability, victim.*